

się z badaniami socjologicznymi na najwyższym poziomie. Są to jednak niezmiernie istotne kwestie społeczne, które z całą pewnością zasługują na upowszechnienie w naszym społeczeństwie.

Joanna Cukras-Stelągowska*

Bibliografia

- Czy Polacy są antysemitami?: wyniki badania sondażowego*, red. Ireneusz Krzemiński. Warszawa: Oficyna Naukowa, 1996.
- Antysemityzm w Polsce i na Ukrainie: raport z badań*, red. Ireneusz Krzemiński. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2004.
- Żydzi – problem prawdziwego Polaka. Antysemityzm, ksenofobia i stereotypy narodowe po raz trzeci*, red. Ireneusz Krzemiński. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2015.

Norbert N. Pikula, *Poczucie sensu życia osób starszych. Inspiracje do edukacji w starości*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2015, s. 218.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/PCh.2016.019>

Nakładem Oficyny Wydawniczej „Impuls” ukazała się w 2015 roku książka Norberta N. Pikuly pod tytułem: *Poczucie sensu życia osób starszych. Inspiracje do edukacji w starości*. Jej autor jest teologiem i gerontologiem. Obecnie pełni funkcję dyrektora Instytutu Pracy Socjalnej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Celem podjętych przez niego badań było poznanie i opisanie „sensu życia seniorów w kontekście ich wieku, potrzeb, miejsca zamieszkania (Polska/Kanada), celów życiowych, relacji społecznych, duchowości oraz poczucia własnej wartości” (s. 82).

Na recenzowaną książkę składają się cztery rozdziały. W pierwszym, zatytułowanym „Życie osób starszych w czasach zmiany społecznej”, przed-

* Dr Joanna Cukras-Stelągowska jest adiunktem w Katedrze Teorii Wychowania na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Adres: Wydział Nauk Pedagogicznych UMK, ul. Lwowska 1, 87-100 Toruń; e-mail: joanstel@umk.pl.

stawione zostały teoretyczne podstawy opracowania (s. 13–77). Pikuła, odwołując się do bogatej literatury przedmiotu (zwłaszcza prac z zakresu socjologii, psychologii i pedagogiki), omówił w nim takie – istotne z punktu widzenia podjętej problematyki – zagadnienia jak: zmiana społeczna, okres starości, jakość życia seniorów i jej wskaźniki, samotność ludzi starszych i możliwości jej przekraczania, problem sensu życia i jego odkrywania. Dopełnieniem pierwszego rozdziału uczynił rozważania na temat aktywności edukacyjnej seniorów, wskazując między innymi na typy działań edukacyjnych służących utrzymaniu samodzielności przez osoby starsze oraz najistotniejsze cele edukacji w okresie późnej dorosłości. Jak podkreślił: „Lektura licznych prac pozwoliła wyjść poza ramy tendencyjnego myślenia o sensie życia osób starszych oraz nakreślić jego wieloaspektowość i wartość w budowaniu celów egzystencji człowieka, których wiek nie może ograniczać” (s. 10).

W rozdziale drugim uczony zaprezentował metodologiczne założenia swoich badań (s. 79–93). Wyszedł od omówienia problematyki badawczej. Problem główny ujął w formie pytania: jakie jest poczucie sensu życia ludzi starszych z Polski i z Polonii kanadyjskiej? Sformułował również następujące problemy szczegółowe: w jaki sposób osoby starsze określają poczucie sensu życia? w jaki sposób określają swoje relacje z innymi ludźmi? jak postrzegają swoje relacje z Bogiem? jak postrzegają własną starość? w jaki sposób określają samotność? jakie podobieństwa i różnice występują w zakresie poczucia sensu życia seniorów z Polski i seniorów z Polonii kanadyjskiej? W dalszej kolejności szczegółowo scharakteryzował zastosowane metody badań oraz wyjaśnił zasady doboru próby badawczej.

W rozdziale trzecim przedstawione zostały wyniki zrealizowanych badań (s. 95–167). Poczucie sensu życia seniorów poddano analizie ze względu na miejsce zamieszkania oraz płeć respondentów, a także w kontekście relacji do innych osób, do własnej starości, ojczyzny, Boga i samotności. Rozdział czwarty natomiast (s. 169–181) – jak ujął to autor – objął swym zakresem swoiste tropy edukacyjne, których podjęcie może służyć wzrostowi poczucia sensu życia ludzi w starszym wieku.

Podsumowując rezultaty swoich badań, Pikuła wskazał na kilka istotnych prawidłowości. Uwzględniając podobieństwa i różnice dotyczące poczucia sensu życia seniorów z Polski i seniorów z Polonii kanadyjskiej, wykazał przede wszystkim, że:

Osoby żyjące w Polsce poczucie sensu życia uważają za spełnione, zakończono-
ne, to co udało im się osiągnąć istnieje i niekoniecznie wymaga formułowania

nowych celów i planów na przyszłość. Polacy z Polonii kanadyjskiej, którzy „dokonali milowego skoku” (wyjazd do innego kraju do pracy, lepsza pozycja ekonomiczna i społeczna, spełnienie swoich planów, zapewnienie lepszego życia własnym dzieciom i wnukom), mając satysfakcję z dokonań, poczucie spełnienia, są bardziej odważni i widzą sens w ustanawianiu celów i planów na przyszłość. Wiek nie jest dla nich końcem aktywności zawodowej, lecz pojawieniem się nowych możliwości i pomysłów na życie, których nie ogranicza ani dotychczasowe spełnienie, ani zbliżający się kres. Osoby starsze z Polski siłą motywującą do działania czerpią z przeszłych, aktualnych i uświadomionych czynności, które nadają sens życiu, natomiast badani z Polonii kanadyjskiej z dotychczasowych dokonań oraz planów zorientowanych na przyszłość, kreujących ich poczucie sensu życia (s. 185).

Interesujące wydają się wyniki badań dotyczące relacji respondentów z Bogiem. Zarówno seniorzy zamieszkujący Polskę, jak i Kanadę określali ją pozytywnie, stosując takie sformułowania, jak: „satysfakcjonująca”, „bardzo dobra”, „jedna z najważniejszych w życiu”. Dla większości badanych ich relacja z Bogiem stanowi ważne źródło poczucia bezpieczeństwa oraz nadziei na przyszłe życie, w tym życie wieczne (s. 186). Rezultaty przeprowadzonych badań pozwoliły ponadto stwierdzić, że kluczową rolę w formowaniu się poczucia sensu życia w okresie późnej dorosłości „odgrywa edukacja do starości – ułatwia ona (...) przygotowanie się do niej, do zaspokajania potrzeb charakterystycznych dla tego okresu – oraz edukacja przez starość i w starości, która umożliwia zorientowanie na cel, sens życia oraz doświadczenie rozwoju ku pełni człowieczeństwa” (s. 169).

Książka Pikuły to ciekawe, napisane w przystępny sposób studium na temat poczucia sensu życia ludzi starszych, rozpatrywanego z perspektywy pedagogicznej. Jej lekturę ułatwiają liczne wykresy i tabele, a także zamieszczona na końcu opracowania obszerna bibliografia. Jak sugeruje we wstępie sam autor (s. 10–11), książkę tę można polecić pedagogom społecznym, pracownikom socjalnym, studentom kierunków pedagogicznych, nauk o rodzinie, psychologii, socjologii, teologii, politologii, a także opiekunom formalnym i nieformalnym osób starszych.

*Tomasz Różański**

* Dr Tomasz Różański jest adiunktem w Katedrze Socjologii Edukacji i Pedagogiki Społecznej Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu. Adres: Wydział Nauk Pedagogicznych UMK, ul. Lwowska 1, 87-100 Toruń; e-mail: tomrozan1@umk.pl.